

AZ ÁLLATVILÁG VÉDELME

Magyarországon az eddigi kutatások szerint mintegy 40 000 állatfaj él. Az ember természetes és mesterséges környezetet egyaránt pusztító tevékenysége folytán a veszélyeztetett fajok száma — beleértve a gerinctelenek népes hadát — több ezerre tehető. A védett állatfajok száma 619, amelyből 46 faj fokozottan védett.

A pusztítás csak az esetek kisebb részében tudatos és közvetlen — lelövés, befogás, gyűjtés —, megelőzésének hatékony eszköze lehet a faj, fajok törvényes, egyedi védelme. Az esetek nagyobbik és meghatározó részében az állatvilág ellenében tett beavatkozások nem, vagy csak részben tudatosak, közvetlenek és erősen a valós vagy vélt gazdasági kényszer hatása alatt történnek. Itt már csak az élőhelyvédelem és annak szakszerű kezelése, a konkrét természetvédelmi programok és a szemléletalakítás segít.

Élőhelyvédelem

Az egyes állatfajok törvényes védelmének első időpontja 1901. Ekkor a de nevéreket, a cickányokat, a sündiszót és 132 madárfajt nyilvánítottak védetté. Ezt megelőzően a vadásatról szóló 1883. évi XX. törvénycikk megtiltotta az énekesmadarak vadászatát minden időben és további madárfajok elejtését korlátok közé szorította. Századunk első felében úgyszintén több vadászati rendelkezés — teljes vagy részleges tilalom bevezetésével — hozzájárult az állatvilág védelmében. A következő fontos állomás az 1954. évi, madárvédelemről szóló törvény, amely felsorolás nélkül csaknem az összes vadon élő madárfajt védelem alá helyezte. 39 faj maradt a vadászat tárgykörében (szárnyas vadfajok), 9 faj pedig kártékonynak minősítettek (szárnyas dúvad). Egy 1971. évi törvénymódosítás már 14-re, illetve 5-re csökkentette számukat. Ezt követően 1974-ben bővült jelentősen a védett állatok köre. Veszélyeztetettségük miatt 17 hal, 15 kétéltű, 15 hulló (minden hazai faj), 17 további emlős került a védett listára. Ezt követte eszmei értékük megállapítása, szoros összefüggésben veszélyeztetettségükkel. Úgyszintén ettől az időszaktól kezdve használják a természetvédelemben (a védett fajok közül kiemelve) a gazdálkodási érdekekkel szemben is elsőséget élvező, *fokozottan védett* fajok fogalmát. A feltárómunka eredményeként 1982-ben 153 gerinctelen állatfaj kapott védelmet, ami 27 további fajjal 180-ra egészült ki 1988-ig. Ebben az évben a hazánkba beváltó zerge, jávorszarvas, hiúz, valamint az alkalmanként úgyszintén megjelenő viza és hód is védelem alá került. Ezáltal legalább a fajok tekintetében eldőlt a „lőjük, ne lőjük” kérdése. Jelentős állományszaporodás és gazdasági problémák miatt 1988-ban a kormorán és a nyest felszabadult a védelem alól.

A fajok védetté nyilvánításával párhuzamosan a még nagy fajgazdagságú, a viszonylag zavartalanabb élőhelyek szintén védelem alá kerültek, hálózatszerűen biztosítva az ország mind több pontján a megfelelő létfeltételeket. Fontos szempontként érvényesül az endemikus és reliktum állatfajok élőhelyeinek védelme. Így került védelem alá a Kárpát-medence benszülött hullójének, a pannon gyíknak fővárosi élőhelye, a Sas-hegy, vagy a jégkorszakból ittmaradt északi, más néven patkányfejű pocok hansági előfordulási területe. A sajátos elterjedésű és helyzetű fajok élőhelyvédelmének jó példája Hajdúbagosaon a földikutya-, Dévaványán a tűzok-rezervátum. A fóti boglárkalepke legjelentősebb élőhelyét a fóti Somlyó Természetvédelmi Terület hivatott megőrizni.

Élőhely szakszerű kezelése

A fajok és élőhelyeik védetté nyilvánítását azok természetvédelmi kezelése követi. Ebben benne foglaltatik a tervszerű kutatás, az életkörülmények javítása, az állományfejlesztés, a zavarásmentes bemutatás megszervezése. E feladatok ellátásával az állatvilág védelmére megkötött nemzetközi egyezmények (ramsari, berni, bonni) elvárásainak is eleget kell tenni. A természetvédelmi területek hálózata és az alig több mint 300 fős hivatásos természetvédő nem elegendő a természetvédelemhez. A legfontosabb élőhelyek egyben a gazdálkodás fő szinterei: erdők, mezőgazdasági területek, vizes térségek. Magyarországon 46 *nemzetközi jelentőségű madárelőhelyet* tartanak nyilván, 373 000 ha kiterjedéssel. E területek közül 15 kimondottan erdős jellegű (200 000 ha). Fokozottan védett madárfajaink élnek itt: a kerecsensólyom, a parlagi sas, a réti sas, a fekete gólya, a császármadár. A védelmük érdekében tett erdőgazdálkodási korlátozások, erdészeti munkák átütemezése nélkül nem lehet állományukat megőrizni. A patakmenti égeresek, a sziklagörgeteges szurdokerdők megtartása éppen úgy a császármadár védelmét szolgálja, mint a füves puszták feltörésének megakadályozása a tűzokét. Mindehhez kapcsolódik az egyéb gerinces és gerinctelen fajok százainak fennmaradása. A példánál maradvány mindezt fokozhatja egy-egy kidölt fatörzs, vagy apró mocsár megőrzése. Itt hárul különös szerep a gazdálkodókra, akik ismereteik és szándékuk szerint döntően befolyásolhatják a természetet.

Természetvédelmi programok

A fajok védelme érdekében indított egyedi programokat gyakran már a 24. óra kényszere szüli. Ezek a természetvédelem legvégső és igen költséges eszközei. A teljes pusztulás megakadályozásához igen komoly szellemi és anyagi eszköztárra van szükség. A Bükki Nemzeti Park területén történik az uhu visszatelepítése. A minimálisra zsugorodott állomány megerősítésére az NSZK-ből érkeznek röpképes fiatal madarak, amelyek adaptálása nem kis gonddal jár. Az egyes hegyi patakok halfaunájának kutatása és a kipusztuló fajok visszapótlása szintén az aktív természetvédelem szükséges, de igen költséges részét képezi.

Szemléletalakítás

Az állatvilág védelmének jelenét az élőhelyvédelem és néhány faj védelmi programja képezi, ami kiegészül a természetvédelmi nevelés és szemléletformálás eszközeivel. A természet változatosága alapvetően mégis a gazdálkodás mindennapi „engedményeivel” érhető el. Nem cél és remélhetőleg nem is kényszer a védett fajok körének további bővítése. A fajok megőrzése csak a természetkímélő emberi tevékenység széleskörű megvalósításával oldható meg. Ennek megvalósulásáig a természetvédelmi korlátozások fenntartása elkerülhetetlen, ezzel számolnunk kell.

Dr. Márkus Ferenc